

SOSYOLOGCA

OCAK-ARALIK 2017

CİLT:7 SAYI:13-14

ISSN: 2146-5207

XXI. YÜZYILA GİRİŞ: KÜRESEL DÜZENİN VE TOPLUMSALIN BİRLİKTE MARJİNALLEŞMESİ ÜZERİNE

Ertan EĞRİBEL & Ufuk ÖZCAN

Özet: 21. yüzyıl, belirsizliklerin aşırılıklar ve katliamlarla birlikte görüldüğü genel bir mutsuzluk, kaygı ve karamsarlık dönemidir. Bu yeni dönemin en önemli özelliği yeni düzen ve arayış çabalarının yitirilmesidir. Bu nedenle yaşadıklarımız daha çok kafa karışıklığı, mücadele, kaos, otoriterlik, belirsizlik, çözülme, teslimiyetçi-kendiliğindenlik, anticilik biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Güncel gelişmeler kişisel bir durumu değil, sistematik bir işleyişi ve sorunu işaret etmektedir. Aslında 21. yüzyıl, 19. ve 20. yüzyılların devamı ve sonucudur. Bu çalışma ile 19. ve 20. yüzyılların günlük hayatımızda nasıl olmaya devam ettiğini göreceğiz.

Anahtar Kelimeler: Küresel Düzen, 21. Yüzyıl, Doğu, Batı.

INTRODUCTION TO THE 21ST CENTURY: ON THE TOGETHER MARGINALIZATION OF THE GLOBAL ORDER AND THE SOCIAL

Ertan EĞRİBEL & Ufuk ÖZCAN

Abstract: The 21st century is a period of general unhappiness, anxiety, and pessimism, where uncertainties are seen together with extremes and slaughter. The most important feature of this new period is the loss of new order and search efforts. For this reason, what we are going through appears more in the form of confusion, struggle, chaos, authoritarianism, uncertainty, dissolution, submissive spontaneity, antiquity. Current developments do not indicate a personal situation, but a systematic functioning and problem. In fact, the 21st century is the continuation and result of the 19th and 20th centuries. With this study, we will see how the 19th and 20th centuries continued to be in our daily lives.

Keywords: Global Order, 21st Century, East, West.

XXI. YÜZYILA GİRİŞ: KÜRESEL DÜZENİN VE TOPLUMSALIN BİRLİKTE MARJİNALLEŞMESİ ÜZERİNE

Ertan Eğribel • Ufuk Özcan

XXI. yüzyıl, içinde yaşadığımız ve özelliklerini henüz kazanmamış olduğu bir dönem. Bu dönemin gelişmeleri ve sorunları hakkında belirsizlikler olsa da, birinci elden kendi gözlemlerimiz, anılarımız, görüşlerimiz ve yargılarımız var. Gündelik yaşantımız içinde dünyadaki olaylardan ve sorunlardan etkileniyoruz. Bu deneyimlerimizin tarihsel değerini yadsımamak gerekir. Hatta çoğu kez yeni dönemin temel aktörleri olan kişilerin, örgütlerin, bilgi uzmanların, yöneticilerin değerlendirmelerinden daha önemlidir.¹ İçinde bulunduğumuz XXI. yüzyıl, belirsizliklerin aşırılıklarıyla, kısımlarla birlikte görüldüğü, genel bir umutsuzluk, kaygı ve karamsarlıklar dönemidir. Elbette Batı'da yaşayan biri ile Bosnalı, Iraklı, Suriyeli, Afrikalı bir insanın yaşadıkları aynı değil. Buna karşılık yüzyılın genel koşullarını, dünyanın birliği ve geleceği hakkında ortak duyguları ve tutumu paylaşmak mümkün. Yüzeysel bir bakışla belki de bu yeni dönemin en önemli özelliği yeni düzen ve arayış çabalarının yitirilmesidir. Bu nedenle yaşadıklarımız daha çok bir kargaşa, debelenme, kaos, otoriterlik, belirsizlik, çözülme, teslimiyetçi-kendiliğindenlik, anticilik biçiminde ortaya çıkıyor. Mevcut gelişmeler kişisel bir durumu değil, sistematik bir işleyişi ve sorunu belirtiyor.

XXI. yüzyılın ilk belirtileri ortak toplumsal yaşamın /düzenin silikleşmesi ve anlamsızlaşmasıyla, uygarlık düzeyinde bir tahribatla öne çıkmaktadır. Ancak bunu sadece yüzyılımıza has ve temel bir özellik olarak görmemek de gerekir. Böyle bir bakış, günümüzdeki gelişmelerin kavranmasını, bilincine varılmasını ve sorunlar üzerinde etkinlik kurulmasını engelliyor. Gerçekte XXI. yüzyıl, XIX. ve XX. yüzyılların geçersiz devamı ve sonucudur. XIX.-XX. yüzyıllar bize uzak değil, egemen bir biçimde olmasa da gündelik yaşamımızın içinde varlığını sürdürüyor; özel ve kamusal yaşamımızı biçimlendirme-

¹ Pratik yaşamla mesafeli ve yansız bir ilişki kurulması gerektiği, akademik sosyolojinin ikiyüzlü bir önerisidir. Gerçekte verili ilişki ve olaylardan hoşnut olmanın getirdiği bir tutum ve yargıdır.

ye devam ediyor. Yaşadığımız şehir, yapılar, anıtlar, yollar, surlar, kuleler, cami ve kiliseler, müzeler, kışlalar, istasyonlar, meydanlar, taşıtlar, tüketim alışkanlıkları, bayramlar, törenler, sanat-edebiyat, müzik, mimari vb. dolaylı olarak da olsa bu durumun bilincine varmamızı sağlıyor. XXI. yüzyıl bu anlamda sadece bir giriş veya başlangıç değil, sonuç. XIX-XX. yüzyıllar da bize uzak değil.² Kaynakların genelleşmesi, bilimsel literatür bilgisi olmadan kolaylıkla belli değerlendirmelerin yapılabilmesi bu nedenledir. Bu, bir yönüyle parçalı tarih anlayışının, dönem tarihçilerinin, uzmanlıkların ve ana-bilim dallarının açmazını da göstermektedir. Artık ayrıntı düzeyinde yeni bilgi üretimi yerine, kuramsal bakış açısıyla yeni bilgi edinmek önemli hale gelmiştir. XXI. yüzyıl, XIX-XX. yüzyıl Batı dünya egemenliği ve modernleşme adı altında yaşadığımız sürecin yeni bir aşama, sıçrama olmadan sonuna, sınırına gelmesidir. XIX.-XX. yüzyıl çerçevesinin geçersiz hale gelmesi, yeni bir dünya görüşü olmadan yeni bir tutumun ortaya çıkması bir dizi olaya bağlıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz özellikler, sorunlar bunun bir ifadesi olarak toplumsal yaşamımızı belirliyor, biçimlendiriyor.

XXI. yüzyılın başlangıcı olarak Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin gösterilmesi anlamlıdır. Bir başka başlangıç ise Körfez Savaşı'dır. Her ikisi de XIX-XX. yüzyılda ortaya çıkan Batı içi çekişme ve çatışmaların sonuçlandığını gösterse de, yeni dünya düzeni/düzensizliği dünyanın geleceği ve toplumların birliği konusunda bir iyimserliğin ortaya çıkmasına neden olmamıştır. Yeni dönemde Doğu-Batı farklılaşması ve çatışması geleneksel biçimine yakın bir biçimde, temel çatışma olarak gündemdedir. XIX-XX. yüzyıllar veya modernleşme çabaları bu yönüyle tarihte bir parantez gibi görünmektedir. Daha doğru bir deyişle modernleşme sürecini ve XXI. yüzyılı aynı tarihsel perspektif içinde ele almak mümkündür. Günümüz deneyimleri, gündelik yaşam içinde bunun hissedilmesi, farkına varılması verili düzenin ve toplumsallaşmanın marjinalleşmesi biçimindedir. Düzenin zorbalanması ve toplum düzeyinde otoriter-muhafazakarlaşma bu duruma ters gibi görülse de aynı olayın bir diğer yüzüdür. Verili düzen ilişkileri son sınırına varmasına karşılık aşılamadığında düzenin otoriterleşmesi ve marjinalleşmesi birlikte ortaya çıkmaktadır. Doğu-Batı çatışmasının bütün yönleriyle gündemde olması, aşılması için koşulların olgunlaşması, ancak verili düzenin tarihsel gerçeklikten, toplumlar arası ilişkilerden ve koşullardan kopması toplumun, toplumsallaşmanın da marjinalleşmesine neden olmaktadır. Türkiye'de devlet ve toplum

² Bu durum bu çalışmayı, tartışmalarımızı bir yönüyle otobiyografik bir çaba haline getiriyor. Bugünden bakarak yanıldığımız, abarttığımız, gerçek değerini vermediğimiz, ihmal ettiğimiz olaylar varsa bunlar başka çalışmalarla düzeltilecektir. Ama yanlış anlaşılmamak için, rastgele ve yöntemsiz tespitlerle yetinmediğimizi, bütün bu çabamızda belli bir yönleme bağlı kaldığımızı da belirtelim.

XXI. YÜZYILA GİRİŞ

yeni dünya düzeninde ortaya çıkan ilişki ve koşullardan etkilenmekte, kendi özellikleri ve konumu içinde sorunlarını paylaşmaktadır.

XIX-XX. yüzyıllar daha çok Batı içi çekişmeler ve Batı içi cepheleşmelerle ve dünya savaşlarıyla hatırlanmaktadır. Özellikle iki dünya savaşının olduğu XX. yüzyıl Batı tarihinin olduğu gibi dünya insanlık tarihinin de en dehşet verici olaylarına sahne olmuştur. Bu nedenle "aşırılıklar çağı", "felaketler yüzyılı", "katliamlar çağı" olarak da adlandırılmaktadır. Bu görünüme karşın, aynı dönem boyunca Batı'da ve dünyada genel bir iyimserlik olması, toplumun tüm benliğiyle bu kavgaya ortaklığı garip bir çelişki oluşturmaktadır. XIX.-XX. yüzyıllar bütün olumsuz görünümlerine karşın toplumun kendi kaderi üzerinde kendi örgütlenmesiyle etkili olduğu, bunun bilimsel temeli ve kurallarını tartıştığı, eşitlik, özgürlük, kardeşlik, ilerleme, gelişme, evrensellik şiarlarının yükseldiği, tarih ve toplum bilincinin, yeni bilimlerin, roman sanatının ortaya çıktığı, bilim-sanat-edebiyatın genelleştiği, teknik ve toplumsal gelişmelerin hız kazandığı, toplum bilgisinin genişlediği, insanlık tarihi ve doğa müzelerinin açıldığı, sağlık ve hastalıktan korunma konusunda ilerlemenin gerçekleştiği, geleceğe dair büyük umutların olduğu bir dönemdir. Ama aynı zamanda bu girişimlerin sonunda insanın bütün hayallerinin, ideallerinin, değerlerinin tükendiği; akla ve bilime, siyasete, gelişmeye, bütünsel dünya görüşlerine kuşku beslendiği ve bu kuşku ve tükenişte payının olduğu bir dönemdir. Milyonlarca insanın barikatların arkasında, savunma siperlerinde ölümü, zehirli gazlar, toplama kampları, toplu katliamlar, atom bombasının kullanılması ne savaş döneminde, ne de sonrasında genel bir sorgulamaya ve temel düzen değişimine neden olmamıştır. Tartışma, küçük azınlık bir grup entellektüelin marjinal kaygısı olarak görülmüştür. Gündelik yaşam içinde savaştan dönen veya geri kalan geniş toplum kesimleri düzenin nimetlerinden yararlanmanın rahatlığı içindedir. XX. yüzyılın ikinci yarısında "nükleer savaş/dehşet dengesi" Batı'da bir kırılmaya yol açsa da düzene ortaklık, iyimserlik ve güven korunmuş görünmektedir. Bu iyimserlik ve güven, Batı'nın Doğu karşısında eline geçirmiş olduğu egemenlik ve üstünlüğün ve bunun getirdiği imkanların, zenginliğin tartışmasız olarak benimsenmesinden kaynaklanmaktadır.

Batı-dışı toplumlar da bu egemenlik ve üstünlüğü tartışacak yeni bir görüş ve düzen oluşturamamışlardır. Sorunlarına Batı düzeni ve önerileri çerçevesinde çözüm aramışlardır. XX. yüzyıl toplum düzeyinde yeni bir muhalefetin ve önerinin ortaya çıkmasıyla son bulmamıştır. Batı içi çelişki ve çatışmaların sona ermesinde ABD'nin Vietnam'da, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da muazzam güçlerine karşın aldıkları yenilgiler önemlidir. Bu dezavantajlı sonuç "iki süper gücün" birbirine yaklaşmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesini belirleyen, Doğu adına yeni bir dengenin, düzenin oluşması değildir. Sovyetlerin tasfiyesi, ABD'nin öncülüğünü ve temsilini yaptığı

yeni bir askeri-siyasi örgütlenmenin ve geleneksel Doğu ülkelerine yönelik azgın bir saldırganlığın ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. XXI. yüzyıl XIX-XX. yüzyıl kitlesel katliamlarını, şiddetini, tahakkümünü miras alırken, üstünlük ve gücünü tarihten, toplumdaki ve koşullardan bağımsızlaştırdı. Batı merkezli modernleşme, ilerleme, değişme, gelişme gibi bütün kavram ve görüşlerin yerine Amerikan küreselleşmesine bağlı değerleri ikame etti. Bu nedenle Batı içi çelişkilerin, çatışmaların sona ermesiyle modernleşmeye yönelik eleştiriler ve bütünsel görüşlerin inkarı yeni dönemin ideolojisinin temelini oluşturdu. Modernleşme veya kapitalizm özünde yıkıcıdır. XIX. yüzyılda başlayan, toplumun ve tarihin mirasını, deneyimini şimdiye ve geleceğe bağlayan mekanizmaların tahribinin en son sınırına götürülmesi XXI. yüzyılın ürkütücü karakteristik özelliğidir.

Yeni gelişmelerle Batı'da sosyalizm uygulamaları ve görüşünden geriye bir şey kalmamıştır. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi öncesi ve sonrasında "sosyalizmin sorunları" başlıklı tartışmalar (devletin bürokratik örgütlenmesi, otoriterlik, baskı, sınıflar çatışması, uluslararası reel politika vb.) ABD egemenliğindeki yeni gelişmelerin önündeki engel ve sınırlılıkların aşılmasından başka bir sonuç vermemiştir. I. Dünya Savaşından sonra sosyalizm artık yeni bir arayış değil, çerçevesi Sovyetler Birliği ile sınırlanmış bir uygulamadır. II. Dünya Savaşından sonra Sovyetler, bir devletler topluluğuna ve siyasi bir cepheye dönüşmüştür. Bu uygulamalar temelinde "sosyalizmin sorunları" ve belli başlı konuları gündeme getirilmektedir. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrasında tartışma, kendilerini nasıl adlandıırırlarsa adlandırsınlar, "anti-komünizme" dönüşmüştür. Bu yeni açıklamalar, Batı sosyalizminin içinde taşıdığı sınırlılıkları daha dar biçimde içlerinde taşımışlardır. Bu tartışmaların iki döneminde de yer alan ve önemsenen Negri ve Hardt'ın çalışmaları sonuçta parlamenter politikayı yücelten veya aşağılayan, geleneksel iktidar ve parti örgütlenmesini ve politikalarını reddeden kendiliğindenci eğilimleri yüceltmekten öteye gitmemiştir. Küreselleşme olarak adlandırılan dönemde birlikte yazdıkları *İmparatorluk* kitabında iktidar ile direniş arasında veya imparatorluk ile çoğulluk arasında birbirini kapsayan bir tersine çevrilebilirlik olduğunu savunmuşlardır. Mevcut durumu ve düzeni koruyarak bir değişimi amaçlamışlardır. Sonuçta neyi, nasıl ifade ederlerse etsinler sosyalizm tarihsel bir ufuk, aşama, sıçrama olmaktan çıkarılmıştır. Marxist geleneğin dışında biçimlenen "yeni komünizm", "post-komünizm" tartışmaları da bunun bir uzantısıdır. Komünizmin teorik temelleri sınıf, iktisat, toplumsal güçlere dayalı bir çözüm arayışı yerine, felsefe, psikanaliz, pedagoji temelinde bireysel farklılık ve öz arayışına dönüşmüştür. Sosyalizmin yeni tartışmacıları çözümlenmede mevcut düzeni doğrulayan, pekiştiren küresel-

XXI. YÜZYILA GİRİŞ

leşmeci ve postmodernist açıklamaların etkisine açık olmuşlardır.³ Marxist gelenek içinde kendini tanımlayan, kapitalizm ve sınıflar mücadelesini öne çıkaran muhalefet ise kuram içinde kendisine dayanak olacak güçleri bulamadığından/bütünleşemediğinden verili düzen içinde pay kapmak için itişen etnikçi-milliyetçi örgütlenmelerin kuyruğuna takılmaktan başka bir yol bulamamıştır.

Dünya tarihinin en garip olaylarından biri I. Dünya Savaşından sosyalist devrimle çıkan ve kuruluş amacını, ideolojisini kapitalizmi-emperyalizmi yıkmak üzerine kuran Sovyetler Birliği'nin hem II. Dünya Savaş'ında, hem de 1980 sonrasında kendini tasfiye etmek pahasına iki kere mevcut egemenlik düzenini pekiştirmesi, ABD eksenli Batı dünya egemenliğinin ortaya çıkmasını ve güçlenmesini sağlamasıdır. Avrupa-merkezci açıklamaların gözden düşmesinde Sovyetler Birliği'nin özel bir yeri vardır. Yeni dönemde modernleşmenin eleştirisiyle sadece sosyalizm değil, ulus-devlet milliyetçiliği de dayanağını yitirmiştir. İlk vazgeçilen ilke "cumhuriyetçilik" ve "laiklik"tir; parlamenter düzenin temsil niteliği de tartışmalı hale gelmiştir. Batı içi karşıt cephe ortadan kalkınca, herhangi bir cephe içinde varlık belirtmek, yer değiştirmek mümkün olmamıştır. Batı içi çelişkilere, çatışmalara dayalı modern örgütlenme ve hareketler sınıflar ve toplumlar düzeyinde ağırlığını kaybetmiştir. Buna karşılık Batı-dışı toplumlar üzerinde yönetim ve denetim imkanları artmıştır. ABD öncülüğünde Batı egemenlik düzeninin tartışılmaz hale gelmesinden, Batı içi çekişmelerin sona ermesinden ve çelişkisizlikten kastedilen budur. Yeni gelişmelerle Batı içi çelişkiler en aza inerken, Doğu toplumları üzerindeki egemenlik ve üstünlük, denetim kolaylıkları alabildiğince artmıştır. Bu dönemde "tarihin sonu" ve buna karşıt gibi görünen "uygarlıklar çatışması" görüşü Batı'nın kendi düzenine ve egemenliğine duyulan güvenin bir sonucudur. Batı artık XIX. yüzyılda ele geçirdiği dünya egemenliğinin son sınırına varmıştır. Batı içi çelişkiler, farklılaşmalar, konumlar ortadan kalkmamış olmamasına, hatta sınıfsal, etnik, dini çelişkiler de sınırlarına varmış olmasına karşın verili düzeni etkilemekten, dönüştürmekten uzaktır. Mevcut dünya düzeni ve dengesi içinde yeni bir aşama, sıçrama öngörülmemektedir. Verili dünya düzeninin marjinalleşmesi ve otoriterleşmesi bu durumun bir sonucudur.

XIX. yüzyıl Batı dünya egemenliği örgütlenmesi zaman ve mekan içinde belli değişiklikler almış olsa bile, esas olan Batı egemenliğinin ve Doğu soygun ve yağmasının toplumsal bir düzene çevrilmesi, Batı dışı toplumları da

³ Her iki anlayış da kendisini verili düzen içinde "sivil toplum" alanı içinde konumlandırmıştır. Toplumsal mücadele ve muhalefet temelde uluslararası şirketlere karşı eylemlere, pazarlık ve müzakerelere dayandırılmıştır. Ancak örgütsüzsüzlüğü yüceltten bu eylemlerden de herhangi bir olumlu sonuç, kazanım elde edilememiştir.

kapsayan bir örgütlenmeyle kapitalizmin devrevi kriz dönemlerinde denetimi sağlamaktır. Doğrudan, açık şiddet, savaş ve baskı bu denetimin en etkili yolu ve en son sınırlarına varmasıdır. Uluslararası örgütler, iktidar, parlamenter düzen, siyasi partiler ve seçimlerin temsili olması, temel amaç ve sorunlardan bağımsız bir işleyiş içinde profesyonel, uzman kadrolarca yürütülmesi, küresel düzenin tarihsel koşullardan ve toplumsal gerçekten bağımsız olarak kendi otoritesini yaygınlaştırmasının legal araçları ve dayanaklarıdır. Bu açık ve örtük yöntemler ve kurumlar toplumun kendi kaderini ele almasını, sorunlarının çözümünde etkin olmasını engellemiş; toplum güçlerini temel siyaset (Doğu-Batı ilişkileri ve egemenliği) alanı dışında tutmuştur. Batı, günümüzde elde etmiş olduğu üstünlüğün verdiği güvenle artık toplumsal kurumları ve bütünsel dünya görüşlerini de önemsememektedir. XXI. yüzyılın başında modern dünya görüşü ve kurumlarına yönelik eleştiri giderek tarihten ve bütünsel dünya görüşlerinden vazgeçmeye dönüşmüştür. "Kaos coğrafyası" olarak ifade edilen, Türkiye'nin de içinde bulunduğu eski Osmanlı coğrafyasında suni direniş, isyan ve ayaklanmalar verili dünya düzeninin pekişmesine ve dayanak olmanın ötesine gitmemiştir.

Günümüzde sadece sosyoloji ve modern toplum bilimleri değil, sosyalizmin insanlık düşü ve ütopyası ve bunu gerçekleştirecek bilimsel kuramlarla birlikte, geçmişin, bugünün ve yarının uygarlık kavrayışına sahip toplumsal dönüşümün aktörleri de gözden düşmüştür. Anti-ütopyalar ve sanat-edebiyat geleceğe ait toplumsal muhalefet ve örgütlenmenin, öngörülerin ortadan kalktığı bir düzeni tanımlamaya çalışmaktadır. Küresel otorite ve iktidar ilişkilerinin toplumdan, tarihten, gerçekten kopması, ortaklık ve uyum yerine tahakküme dönüşmesi çeşitli biçimler almaktadır. Sosyoloji ve sosyalizm içinde ortaya çıkan ve kendisini radikal ve özgürlükçü olarak tanımlayan akımlar bütünsel kuramların reddi üzerine geliştirdikleri mikro analiz ve mikro siyaset açıklamalarıyla çoklu kimlikleri öne çıkarmaktadır. Bu basit bir yer değişme değildir. Toplumsal cinsiyete, ırka, etnisiteye, dine, bireye veya şehir kimliğine dayalı çeşitli mutlak/değişmez kimlikler kendi karşısına göre söylem düzeyinde kurgulanmaktadır. İnceleme, değerlendirme yöntemi de bu düzeydedir. Toplumsal ve tarihi olaylarla bütünsel düzeyde bir ilişki kurmak, bağlanmak, dönüşmek, gelişmek gerekmemektedir.

Mutlak kimlikler, toplum, sınıf, uygarlık gibi tarih içinde konumlanmış, tarihi ve toplumsal değişimde etkin rol oynayan ve oynadıkları rol gereği kendileri de değişen kimlikler değildir. Toplum, uygarlık, Doğu, Batı, kapitalizm gibi toplumsal formasyonlar toplumlar arası ilişkiler yanında gündelik yaşamı da yeniden üreten, etkileyen, iktisadi, kültürel, siyasal ve ideolojik öğelerle birlikte oluşan, kendini donatan kurucu güçlerdir. Ancak günümüzde düzenin ve toplumun marjinalleşmesi bütün bu alanlarda kurucu güç ve çözümü, değişimi, tarihi birikimi, bütünlüğü işe yaramaz hale getirmekte-

XXI. YÜZYILA GİRİŞ

dir. Toplumsal kimlikleri bütünsel anlamda tarihten, değişimden, siyasetten, kültürden, uygarlıktan, ideolojiden, iktisadi öğelerden ayırarak en basit biçimiyle çıplak bırakmakta, yoksullaştırmaktadır. Küresel egemen düzen altında, ona entegre olmuş yerel, etnik, dini, cinse, bireye dayalı mutlak kimlikler, parçalanmış yaşamın her alanında tahakküm ve zorbalığın kurumsallaşmasına ve toplum ideolojisi olarak darlaşmasına yol açmaktadır. Devletin doğrudan görünmediği okulda, ailede, işyerinde, siyasette, sokakta, en özel ilişkilerde bile kendini dayatmaktadır. Mutlak kimliklere dayalı bu tahakküm (çoğulculuk) direnişi değil, verili otoriteyi/egemenliği çeşitlendirmektedir. Birey-toplum-düzen uyumsuzluklarının, çatışmanın anti-kimliğe veya mutlak kimliklere dönüştüğü yerde, gündelik yaşam içinde her türlü karşı çıkışın, örgütlenmenin, yaratıcılığın önünde kaba bir güç gösterisi ve set oluşmaktadır.

Düzen ile uyuşmayan, ama düzene paralellik gösteren anti-kimliğe dayalı muhalefetin (antici-muhalefetin) temel zaafı, kalıcı ve kaynağı belli bir örgütlenmeyi, dayanışmayı sağlayamadıkları gibi bunu bilinçli olarak seçmesi, yönsüz ve amaçsız kalmasıdır. Bu antici-muhalefet, kimi zaman yaygaracı biçimde bir şeylere karşı çıkmakta ama “ne istediğini bilmemektedir”. Sürekli biçimde geçmiş ve gelecekte bağımsız, anlık verili ilişki ve koşulları, “şimdi”yi yüceltmektedir. Verili ilişkilere paralel gündelik ilişkilere dayalı yüzeysel bir döngü ve rutini yeniden üretmektedir. Yine ilgi çekici bir biçimde verili egemen düzenin uyumsuz-yandaşlığını oluşturan postmodern dünya görüşünü paylaşmaktadır. Gerçekte şimdinin yüceltilmesi ve mutlaklaşması egemen düzenin isteğidir. Bütünsel görüşlerin (tarihin) inkarı ve şiddetin, zorbalığın mutlaklaşması zorunlu olarak sürekli “şimdiki zamanı” öne çıkarmaktadır. Özellikle 1980 sonrası gelen kuşaklar bu duygu içinde yetişti. Fırsatçılık, tutarsızlık, kaygı, korku, itişme, bireycilik, haz, tüketim, köşe dönme, ilkesizlik, koşullardan hem etkilenmenin hem de ondan yararlanmanın bir yolu oldu.⁴ Düzenin ve toplumun marjinalleşmesi ve otoriterleşmesi anti kutuplar olarak birbirini tamamladı.

XXI. yüzyılda gündeme gelen ve aynı koşulları paylaşan, esnek, parçalı, muğlak, gevşek farklı görüşler arasında geçişler ve bağlantılar kolaylıkla yapılabilmektedir. Bu durum, zengin bir tartışma ve diyalog varmış görüntüsü yaratmaktadır. Bunu akademide, sosyoloji bölümleri içinde ve çeşitli sosyoloji bölümleri arasında doğrulamak, sınamak mümkündür. Gerçekte yer kapma itişmesi, çekişmesi ve bunun içinde fırsatçı yer, rol ve yön değiştirmelerden başka bir şey görünmemektedir. Hiçbir sabitin, doğrunun olmaması,

⁴ Bu durum kişisel düzeyde ve boyutta daha fazla geçerlidir. Kişilerin tarihi kendisiyle başlatması, hatta kendi yaşamı için önemli gördüğü üniversiteye veya bir işe girişi gibi bir başlangıcı vurgulamasıyla bundan önceki her şey “tarih öncesi” olmaktadır.

belirsizlik de buna yardımcı olmaktadır. Tekke postu, tekke kural ve bağlılığı sadece bizde değil, ortak programlar ve geçişlerle Batı ülkelerinde de geçerlidir. Binlerce bölümün, onbinlerce öğretim görevlisinin, yüzbinlerce sosyoloğun ne yaptığı ve gücü soru konusudur. Çünkü ortada öne çıkan sadece bir avuç insan vardır. Bu bir avuç insan diğerlerini de taşımaktadır. Sonuç olarak günümüzü ve koşulları da mutlaklaştırmamak, karamsarlığı aşmak gerekir. İnsan yaşamının sınırlılığı ve kısalığı kimi zaman verili gerçeğin, olumsuzlukların veya elde edilen bir başarının yüzeysel bir katılıkla savunulmasına neden oluyor. Fukuyama'nın 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrasında "tarihin sonu"nu (sosyalizme karşı kapitalizmin ve liberal demokrasinin kazandığını, çekişmenin sona erdiğini) ilan etmesi gibi.⁵ Batı açısından kendi içindeki çekişme ve çatışma sona erse bile XX. yüzyılı belirleyen çekişmenin sona ermesi bütün tarihe genelleştirilerek, insanın kendini ve yaşadıklarını da mutlaklaştırmasına kapı arılıyor. Tarihin sona erdiği yargısı, Batı içi çekişmelerin dünya tarihini belirlediğine ve bu çekişme bittiğinde tarihin bittiğine samimi bir biçimde inanan birinin çöşkusunu yansıtıyor. Batı dışı toplumların içler acısı hali hiç umurunda bile değil. Halbuki aynı duygulara, görüşlere Batı-dışı bir insanın inanması, katılması, savunması mümkün olmamalı. Varolan dengesizliklerin, sömürünün, soygunun devam etmesini benimsemesi, mutlaklaştırması, aşmak istememesi için insanın ya aklını yitirmiş olması ya da düşüncenin, değişimin donması, taşlaşması gerekir. Baş edemeyince güce boyun eğmek mümkündür ama bundan memnun olmak, daha fazlasını ve sürgit devamını istemek uzun vadede mümkün değildir.

Doğu-Batı ilişkilerinde Doğu adına siyaset alanının boş kalması, Osmanlı sonrası yeni bir siyaset ve örgütlenmenin ortaya çıkmaması, Doğu'yu hesaba katmayan bir umursamazlıkla "tarihin sonu" veya Batı'nın eline geçirdiği üstünlüğe duyulan güvenle "uygarlıklar çatışması" gibi görüşlerin revaç kazanmasına neden oluyor. Bunda hiç mi Doğu toplumlarının payı yok? Yanlışlıklardan da ders alınabilir. Dünya tarihinin birikimi, yeni deneyimler ve yeni açılımlarla devam edecektir. Tarihin yükünü sorumlulukla taşıyacak ama aynı zamanda o yükü üstünden atma potansiyeli gösterebilecek güçlü ve gerçek eğilimler yaratılmalıdır. Bütünsel kavrayış, tarihsel ve toplumsal dönüşümü açıklamayı ve aşmayı mümkün kılan yaklaşım XXI. yüzyılın karanlık girişinde yeşermektedir. İnsanın birliği ve geleceğine duyulan özlem, insanlık onuru, soygun ve sömürüye, mutlak otoriteye ve çıkarlara karşı çıkış, eşitlik, özgürlük, dayanışma için verilen mücadele marjinalleşse de bu özü karatmak, yok etmek mümkün değildir.

5 Gerçekten komünist partiler ortadan kalktı, sosyal demokrat partiler hızla kökenlerinden uzaklaşarak Batı liberalizminin savunuculuğuna koşuldu. Bütün bunlara rağmen sosyalizmin başlangıçtaki "sömürsüz bir dünya" özlemi ortadan kaybolmadı.